

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Zróżnicowanie demograficzne obszarów wiejskich województwa śląskiego

Author: Anna Runge

Citation style: Runge Anna. (2017). Zróżnicowanie demograficzne obszarów wiejskich województwa śląskiego. W: K. Gasidło, A. Twardoch (red.), „Na wsi, czyli gdzie ? : architektura, społeczeństwo, ekonomia współczesnej wsi ” (s. 42-60). Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna RUNGE⁵

3. ZRÓŻNICOWANIE DEMOGRAFICZNE OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

3.1. Wprowadzenie

Obszary wiejskie w Polsce do końca lat 80. XX wieku były peryferiami, drenowanymi przez miasta z zasobów ludnościowych, a zwłaszcza z młodej ludności wkraczającej na rynek pracy. Skutki powojennego – a na niektórych terenach znacznie dłuższego, historycznego – odpływu mieszkańców wsi do miast, jako składowej procesu urbanizacji, są dla obszarów wiejskich wieloaspektowe (Eberhardt 1989, Potrykowska 2007). Przejawiają się one nie tylko w ubytku zaludnienia, lecz także w deformacji struktur demograficznych (zwłaszcza płci i wieku), niedorozwoju kapitału ludzkiego czy w słabym rozwoju infrastruktury. W latach 90. XX w. nastąpiło odwracanie kierunków migracji (z miast na wieś), z jednej strony, wskutek załamania miejskich rynków pracy, a z drugiej – w wyniku postępujących zmian stylu życia. W szerszym kontekście odpływ ludności z miast na wieś należy traktować jako intensyfikację procesu suburbanizacji (Lisowski 2005, Krzysztofik i in. 2017). Migracja z miasta na wieś polega najczęściej na zmianie miejsca zamieszkania przy zachowaniu więzi funkcjonalnych z miastem (miejsce pracy, miejsce zaspokajania potrzeb). Rządziej towarzyszy jej zmiana miejsca pracy, powodująca wzrost aktywności ekonomicznej i społecznej lokalnej społeczności wiejskiej. Badania prowadzone w różnych obszarach kraju pozwalają wskazać określone sytuacje modelowe integracji imigrantów z lokalnymi społecznościami wiejskimi (Kotus 2005). Zdaniem wielu badaczy (Pawlak 2012, Bański 2014, Kurek i in. 2014) migracja z miast na wieś stwarza szansę łagodzenia problemów rozwojowych obszarów wiejskich. Nie ulega jednak wątpliwości, że punktem wyjścia w kształtowaniu perspektyw rozwojowych obszarów wiejskich jest identyfikacja dotychczasowych tendencji przemian demograficzno-społecznych, ich zróżnicowań terytorialnych czy też stopnia powiązań między przeobrażeniami ludnościowymi a gospodarczymi, co najczęściej odzwierciedla się w obrębie determinant lokalnych rynków pracy (Stanny 2012a).

⁵ Dr hab. Anna Runge, Uniwersytet Śląski.

Przedmiotem badań w niniejszym opracowaniu są obszary wiejskie województwa śląskiego, celem zaś jest próba identyfikacji podstawowych różnicowań demograficznych owych obszarów, co powinno stanowić istotną przesłankę w formułowaniu celów rozwoju lokalnego. Województwo śląskie od lat stanowi przedmiot licznych badań ludnościowych. W próbach ich syntetycznego omówienia dominują prace dotyczące złożonych układów osadniczych (konurbacja katowicka, rybnicka, aglomeracja Bielska-Białej, Częstochowy) przy wyraźnie mniej licznej reprezentacji opracowań na temat obszarów wiejskich. Dopiero kwestia wieloaspektowego kurczenia się miast, słabego uwidaczniania się suburbanizacji zewnętrznej na rzecz suburbanizacji wewnętrznej i przeniesionej (Runge, Krzysztofik, Spórna 2011) spowodowała nieco bardziej ożywioną dyskusję na temat obszarów wiejskich województwa śląskiego (Hyski 2008).

3.2. Rozmieszczenie ludności wiejskiej

Obszary wiejskie województwa śląskiego obejmują 69,3% jego powierzchni, a zamieszkiwane są przez 1043 tys. mieszkańców, tj. 22,7% ogółu ludności województwa. Udział ten powoli, lecz systematycznie wzrasta (tab. 3.1). Wieś staje się coraz bardziej atrakcyjna do zamieszkania, gdyż dzięki gęstej sieci miast oraz gęstej sieci komunikacyjnej w województwie śląskim można mieszkać na wsi, a pracować w mieście.

W 2006 roku codzienne dojazdy do pracy w miastach woj. śląskiego podejmowało 356,0 tys. pracowników, co stanowiło 19,3% ogółu dojazdów do pracy do wszystkich miast w Polsce i dawało województwu śląskiemu pierwsze miejsce w kraju przed województwami mazowieckim – 279,8 tys. dojeżdżających do pracy w miastach (tj. 15,2% dojazdów ogólnopolskich), wielkopolskim – 186,9 tys. (10,1%) czy małopolskim – 180,7 tys. (9,8%) (Kruszka 2010). Same Katowice stanowiły miejsce pracy dla 104,2 tys. osób mieszkających poza tym miastem. Jednak należy pamiętać, że w woj. śląskim duży udział stanowią przemieszczenia pracownicze pomiędzy miastami. Codzienne wyjazdy do pracy z obszarów wiejskich województwa śląskiego podejmowało 135,0 tys. osób, w tym z gmin wiejskich konurbacji katowickiej 22,0 tys. pracowników (Runge A., 2014).

Rozmieszczenie ludności wiejskiej w obrębie województwa jest dość nierównomierne, gdyż ponad połowę tej ludności (53,2%) skupiają podregiony bielski i częstochowski. Jednak o ile liczba ludności wiejskiej podregionu bielskiego wzrasta, o tyle podregion częstochowski wykazuje pod tym względem tendencję malejącą.

Tabela 3.1

Zmiany udziału ludności wiejskiej w zaludnieniu województwa śląskiego
w latach 1999-2014

Wyszczególnienie	1999	2007	2014
	liczba ludności		
ŚLĄSKIE ogółem	4 776 856	4 654 115	4 585 924
MIASTA razem	3 786 852	3 647 193	3 542 874
WIEŚ razem	990 004	1 006 922	1 043 050
	% udział zaludnienia		
ŚLĄSKIE ogółem	100,0	100,0	100,0
MIASTA razem	79,3	78,4	77,3
WIEŚ razem	20,7	21,6	22,7
	gęstość zaludnienia (osoby/km ²)		
ŚLĄSKIE ogółem	389	377	372
MIASTA razem	1014	962	935
WIEŚ razem	116	118	122

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rozpatrując rozmieszczenie ludności wiejskiej na poziomie powiatów, należy stwierdzić, że połowa ludności wiejskiej województwa śląskiego (51,7%) zamieszkuje na obszarze zaledwie 5 powiatów: żywieckiego, częstochowskiego, bielskiego, cieszyńskiego i pszczyńskiego. W 2014 roku spośród 118 gmin wiejskich województwa śląskiego aż w 20 gminach liczba ludności przekraczała 13 tys. mieszkańców. Stanowią one 16,9% liczby gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, 20,3% powierzchni obszarów wiejskich województwa, a zamieszkuje je 30,4% ludności wiejskiej. Największy udział w zaludnieniu mają gminy powiatu bielskiego: Jasienica, Porąbka, Wilamowice, Wilkowice, skupiające łącznie 6,3% ludności wiejskiej województwa, a także pszczyńskiego, gdzie na 3 duże gminy – Pszczyna, Pawłowice, Miedźna – przypada 5,7% ludności wiejskiej województwa. Z kolei gminy Węgierska Górka, Łodygowice, Jeleśnia, Radziechowy-Wieprz w powiecie żywieckim zamieszkuje 5,3% ludności wsi województwa. Liczbę ok. 13 tys. ludności mają także po 2 gminy z powiatów cieszyńskiego (Zebrzydowice, Golezów), wodzisławskiego (Gorzyce, Godów) i częstochowskiego (Mykanów, Kłomnice). Natomiast w obrębie powiatów tarnogórskiego (Zbrostawice), kłobuckiego (Wręczyca Wielka) i rybnickiego (Czerwionka-Leszczyny) tak duże zaludnienie wykazują tylko pojedyncze gminy.

W strukturze wielkości zaludnienia gmin wiejskich największą liczbę ludności, przekraczającą 20 tys. osób w 2014 roku, miały gminy Pszczyna, Jasienica i Gorzyce, skupiające łącznie 69,6 tys. mieszkańców wsi, tj. 6,7% ludności wiejskiej województwa (tab. 3.2). Do gmin o zaludnieniu sięgającym 15-19,9 tys. osób należało 6 gmin: Pawłowice, Wręczyca Wielka, Miedźna, Zbrostawice, Węgierska Górka i Porąbka zamieszkałych przez 98,1 tys. osób, tj. 9,4% ogółu ludności wiejskiej województwa. W strukturze wielkościowej zdecydowanie dominowało 36 gmin o zaludnieniu 10-15 tys. mieszkańców skupiających łącznie 41,7% ogółu mieszkańców wsi województwa na

30,3% jego obszarów wiejskich. W największej liczbie 51 gmin zaludnienie kształtuje się w granicach 5-10 tys. mieszkańców, lecz łącznie jest to 33,9% ludności wiejskiej województwa.

Tabela 3.2

Zróznicowanie wielkości zaludnienia gmin wiejskich województwa śląskiego w latach 1999-2014

Wielkość zaludnienia w tys. osób	Liczba gmin	1999	2007	2014	1999	2014	1999	2014
		liczba ludności			% udział zaludnienia		% udział powierzchni	
powyżej 20 000	3	60 819	65 127	69 567	6,1	6,7	3,6	3,6
15 000 – 19 999	6	94 979	95 495	98 077	9,6	9,4	6,6	6,6
10 000 – 14 999	36	401 920	414 138	434 476	40,6	41,6	29,9	30,3
5000 – 9999	51	340 334	343 926	353 703	34,4	33,9	42,2	42,2
poniżej 5000	22	91 952	88 236	87 227	9,3	8,4	17,7	17,3
WIEŚ razem	118	990 004	1 006 922	1 043 050	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Zmiany udziału poszczególnych klas wielkościowych dowodzą, że w obrębie województwa śląskiego mamy do czynienia raczej ze skupianiem się potencjału demograficznego w gminach większych – 10-15 tys. i powyżej 20 tys. mieszkańców, przy stabilizacji bądź spadku znaczenia gmin o mniejszym zaludnieniu.

Gęstość zaludnienia obszarów wiejskich województwa śląskiego wynosi 122 osoby/km² i jest znacznie większa niż na obszarach wiejskich Polski, gdzie wynosi ona 52 osoby/km², a jest raczej bardziej zbliżona do średniej gęstości zaludnienia w całym kraju (123 osoby/km²). Świadczy to o zaawansowanym poziomie urbanizowania się obszarów wiejskich w woj. śląskim. Ze względu na rozwiniętą sieć miejską oraz zorganizowane dojazdy pracownicze we wsiach woj. śląskiego nie występował tak silny odpływ migracyjny ludności, jak na pozostałych obszarach wiejskich kraju (Runge J., 1991).

Najgęściej zaludnione były obszary wiejskie powiatu bielskiego (310 osób/km²) oraz powiatów: wodzisławskiego (291 osób/km²), mikołowskiego (274 osoby/km²), rybnickiego (262 osoby/km²) i bieruńsko-łędzkiego (236 osób/km²). Można powiedzieć, że te tereny wiejskie podlegają procesowi urbanizacji. Najslabiej zaludnione były natomiast obszary wiejskie powiatów północnej części województwa: kłobuckiego i częstochowskiego (83 osoby/km²) oraz lublinieckiego (73 osoby/km²) i zawierciańskiego (54 osoby/km²).

Znaczne zróżnicowanie gęstości zaludnienia wśród gmin wiejskich wahało się w 2014 r. od 585 osób/km² w gminie Buczkowice do 34 osób/km² w gminie Koniecpol. Aż w trzech gminach wiejskich z południowej części województwa: Buczkowice, Jejkowice, Świerklany, gęstość zaludnienia przekraczała 500 osób/km². Gminy Kozy i Gaszowice osiągnęły 468 osób/km², a w kolejnych 10 gminach, także głównie z południowej części województwa (Wilkowice, Markłowice, Łodygowice, Godów,

Jaworze, Gorzyce, Miedźna, Zebrzydowice), rzadziej z części centralnej (Ornontowice, Gierałtowice), gęstość zaludnienia przekraczała 300 osób/km².

W 21 gminach gęstość zaludnienia wynosiła ponad 200 osób/km², z czego większość to gminy powiatów bielskiego (5 gmin), cieszyńskiego i żywieckiego (po 3 gminy) oraz gminy obrzeża konurbacji katowickiej, zarówno południowego (Wyry, Chełm Śląski, Bojszowy), jak i północnego (Świerklaniec, Bobrowniki, Psary). Z północnej części województwa były to tylko gminy graniczące z Częstochową: Rędziny i Poczesna.

Najślabsze zaludnienie (poniżej 70 osób/km²) wykazywało 29 gmin, w tym głównie położonych w powiatach: częstochowskim (6 gmin), zawierciańskim (6 gmin), kłobuckim (4 gminy), gliwickim (4 gminy), lublinieckim (3 gminy), myszkowskim (2 gminy), tarnogórskim (gmina Tworóg). W południowej części województwa były to tylko 2 gminy powiatu żywieckiego (Ujsoły, Rajcza) oraz 1 gmina z powiatu raciborskiego (Kuźnia Raciborska).

Poniżej 50 osób /km² przypada w peryferyjnie położonych gminach północnej części województwa (Janów, Przyrów, Dąbrowa Zielona, Lelów, Irządze, Żarnowiec, Szczekociny, Koniecpol), a na południu tylko w gminie Ujsoły.

3.3. Zmiany liczby ludności

W latach 1999-2014 liczba ludności województwa śląskiego zamieszkałej na wsi powoli, lecz systematycznie wzrastała z 990 004 osób w 1999 r. do 1 006 922 osób w 2007 r. oraz do 1 043 050 osób w 2014 r., podczas gdy województwo śląskie wykazywało spadek zaludnienia (tab. 3.3). Najszybszy wzrost zaludnienia notowały gminy położone w sąsiedztwie dużych miast: Tychów, Bielska-Białej, Rybnika, ale także leżące z dala od większych miast, na atrakcyjnych turystycznie terenach górskich (Brenna, Strumień).

Natomiast gminy objęte największym regresem demograficznym są położone peryferyjnie w północno-wschodniej, północnej i zachodniej części województwa śląskiego. Silne procesy depopulacji wynikają z faktu, że odpływ migracyjny młodej ludności z tych gmin trwał już od dziesiątków lat. Doprowadziło to do starzenia się pozostającej tam ludności, a w rezultacie do osłabienia przyrostu naturalnego. W ostatnich latach (2007-2014) tempo owej depopulacji zmniejszyło się w stosunku do okresu poprzedniego, co należy ocenić pozytywnie.

Tabela 3.3

Gminy o największym wzroście i o największym spadku zaludnienia
w latach 1999-2014

Wyszczególnienie	1999-2007	2007-2014	1999-2014	Wyszczególnienie	1999-2007	2007-2014	1999-2014
Gminy o największym wzroście zaludnienia (rok początkowy = 100%)				Gminy o największym spadku zaludnienia (rok początkowy = 100%)			
Wyry	109,0	118,4	129,0	Żarnowiec	96,5	96,3	93,0
Bojszowy	109,8	111,4	122,4	Wielowieś	94,3	98,2	92,5
Jasienica	110,0	111,1	122,2	Lelów	96,3	96,0	92,4
Wilamowice	109,2	109,2	119,3	Krzanowice	94,5	94,5	91,9
Suszec	107,8	109,8	118,3	Dąbrowa Zielona	96,1	95,5	91,8
Jejkowice	109,0	108,3	118,0	Szczekociny	93,8	97,2	91,2
Skoczów	108,1	108,9	117,6	Pilica	92,5	97,7	90,4
Kozy	109,2	107,8	117,6	Krupski Młyn	95,8	93,7	89,8
Jaworze	111,3	105,5	117,5	Przyrów	95,5	93,8	89,6
Czechowice-Dziedzice	110,4	106,1	117,1	Irządze	93,3	96,0	89,5
Brenna	109,4	106,4	116,4	Konieczpol	93,2	94,2	87,7
Strumień	107,6	107,1	115,3	Toszek	90,7	93,8	85,1
WOJ. ŚLĄSKIE ogółem ^{a)}	97,4	98,5	96,0	WIEŚ razem	101,7	103,6	105,4

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL

a) miasta i obszary wiejskie ogółem.

Zmiany w ogólnej liczbie ludności kształtują się pod wpływem dwóch składowych: przyrostu lub ubytku naturalnego (w zależności od różnicy między liczbą urodzeń a liczbą zgonów) oraz salda migracji, będącego różnicą między napływem a odpływem ludności. O ile przez niemal całą drugą połowę XX wieku obszary wiejskie w Polsce wykazywały typ H przemian demograficznych (wg J. Webba), co oznaczało spadek zaludnienia wskutek silnego odpływu migracyjnego, mimo iż przyrost naturalny był dość wysoki, o tyle we wsiach woj. śląskiego był to typ A: następował wzrost zaludnienia, gdyż straty migracyjne nie były tak duże i przyrost naturalny je pokrywał. Rozbudowany system pracowniczych dojazdów do pracy w miastach zapobiegał intensywnej emigracji ze wsi (Runge J., 1991). Jedynie z gmin wiejskich najbardziej oddalonych od miast, położonych peryferyjnie na północnych, północno-wschodnich czy południowych krańcach województwa, następował trwały odpływ migracyjny ludności. Zatem na obszarach wiejskich w województwie śląskim liczba ludności wzrastała dzięki przyrostowi naturalnemu i tylko w niewielkim stopniu była pomniejszana przez odpływ migracyjny. Obecnie wzrost zaludnienia występuje na obszarach wiejskich południowej części woj. śląskiego: powiatu bielskiego (typ C – wzrost zaludnienia następuje w wyniku napływu ludności wspomaganego przyrostem naturalnym) oraz powiatów o różnych relacjach przyrostu naturalnego i salda migracji – cieszyńskiego i pszczyńskiego, na południowym obrzeżu konurbacji katowickiej (powiaty bieruńsko-lędziński i mikołowski), na północy zaś – w gminach położonych na zapleczu Częstochowy (Runge A. 2010, Sitek i in. 2013). Natomiast część

obszarów wiejskich konurbacji katowickiej charakteryzuje niekorzystny typ G przemian ludnościowych, co oznacza spadek zaludnienia wskutek odpływu migracyjnego pogłębianego ubytkiem naturalnym, a część typ E lub D – gdzie zaznacza się większa lub mniejsza rola napływu migracyjnego przy znacznym ubytku naturalnym (powiaty będziński, tarnogórski) (Kłosowski, Runge 2010).

Zatem rola przyrostu naturalnego jako składowej wzrostu zaludnienia wciąż maleje. Wynika to z nakładającego się na siebie oddziaływania licznych czynników. Najważniejszymi z nich są czynniki systemowe, prowadzące do trwałego obniżania się poziomu rozrodczości (Runge A., 2010). Opóźnianie wieku zawierania małżeństw i rodzenia pierwszego dziecka jest związane z wydłużaniem się okresu edukacji oraz uwarunkowaniami ekonomicznymi (słaba dostępność dobrze płatnej pracy), a także z konsumpcyjnym stylem życia i laicyzacją społeczeństwa. Istotnym czynnikiem zagrażającym zastępowalności pokoleń jest zagraniczna emigracja młodzieży, która nie znajduje na polskim rynku pracy wystarczająco atrakcyjnych ofert, pozwalających na stabilizację ekonomiczną i podjęcie decyzji o założeniu rodziny (z większą liczbą dzieci niż jedno). Przyrost naturalny występuje głównie na obszarach południowej części woj. śląskiego, gdzie utrzymuje się tradycjonalizm norm społecznych. W latach 1999-2006 obszary wiejskie województwa śląskiego w wyniku ubytku naturalnego utraciły -3,0 tys. mieszkańców, jednak wkroczenie pokolenia wyżu demograficznego z przełomu lat 70. i 80. XX w. w wiek rozrodzony spowodowało, że od 2004 r. następował wzrost liczby urodzeń, dzięki czemu w okresie 2007-2014 przyrost naturalny wyniósł 3,1 tys. osób. W tym samym czasie miasta wciąż traciły potencjał demograficzny wskutek przewagi zgonów nad urodzeniami – w latach 1999-2006 ubytek naturalny wyniósł -38,7 tys. osób a w latach 2007-2014 -28,4 tys. osób.

O roli nasilających się przemian społecznych oraz emigracji młodej ludności w kształtowaniu się przyrostu naturalnego świadczy fakt, że w latach 2004-2010 poziom urodzeń w województwie śląskim nieco się zwiększył w wyniku wkraczania w wiek rozrodzony wspomnianego wyżu demograficznego. Chodzi o to, że liczba urodzeń zwiększyła się tylko nieznacznie, a powinna wzrosnąć do wyższego poziomu i trwać na tym poziomie jeszcze kilka lat. Tymczasem od 2010 r. liczba urodzeń w woj. śląskim stopniowo maleje z 47,8 tys., w tym na wsi z 11,1 tys. urodzeń, osiągając w 2015 r. 41,6 tys. urodzeń w województwie, w tym 10,1 tys. urodzeń na obszarach wiejskich. Wskaźnik urodzeń na 1000 mieszkańców zmniejszył się odpowiednio z 10,3‰ do 9,3‰ w województwie oraz z 10,8‰ do 10,0‰ na wsi. Ustabilizowanie się liczby urodzeń obserwujemy w 2016 r., jednak trudno powiedzieć, na ile zahamowanie spadku urodzeń jest trwałe.

W miastach woj. śląskiego ubytek naturalny w 2014 r. wyniósł -1,6‰, natomiast obszary wiejskie charakteryzowały się niewielkim przyrostem naturalnym (przewaga liczby urodzeń nad liczbą zgonów), który wyniósł +0,4‰. Jednak wielkość przyrostu naturalnego jest dość zróżnicowana przestrzennie, gdyż jest modyfikowana zróżnicowanym nasileniem procesów starzenia przyspieszonym przez selektywność migracji (emigrację młodych). Najwyższy poziom przyrostu naturalnego w 2014 r.

reprezentowały gminy o słabiej zaawansowanych procesach starzenia (Suszec 7,4‰, Pawłowice 5,5‰, Miedzna 5,0‰), a jednocześnie o powszechnie utrzymujących się tradycyjnych wartościach w życiu społecznym i rodzinnym: Strumień 6,8‰, Mszana 6,6‰, Gilowice 6‰, Istebna 5,3‰, Kozy 5,1‰ oraz Czechowice-Dziedzice, Bojszowy i Chełm Śląski (po 5,0‰). Z kolei znaczny ubytek naturalny sięgający -5,0‰ występował w typowo emigracyjnych gminach położonych peryferyjnie: Kłomnice, Poraj, Ogrodzieniec i Pilica, a jeszcze silniejszy był w gminach Łazy (-5,6‰), Przyrów (-6,7‰), Lelów (-7,0‰), Koniecpol (-7,6‰). Największy ubytek naturalny wystąpił w gminach Dąbrowa Zielona (-8,6‰) oraz Irządze (-10,6‰).

Czynnikiem zmniejszającym możliwości reprodukcyjne społeczeństwa i różnicującym dynamikę zaludnienia na poszczególnych obszarach jest także postępujący proces starzenia ludności. Główną przyczyną tego procesu jest nie tyle postęp cywilizacyjny, ile odpływ młodej ludności oraz wkraczanie w wiek starości pokolenia największego wyżu demograficznego, urodzonego w latach 50. XX w. Wiele gmin o nasilonych przemianach społecznych (model rodziny jednodzietnej) i zaawansowanych procesach starzenia demograficznego charakteryzuje się ubytkiem naturalnym ludności (przewaga liczby zgonów nad liczbą urodzeń).

3.4. Rola migracji jako składowej zmian zaludnienia

Już wstępna analiza wielkości liczbowych zmian zaludnienia wskazuje na ujawnianie się dwóch przeciwstawnych tendencji – z jednej strony wyraźnego spadku zaludnienia, zwłaszcza w miastach, z drugiej zaś – widocznego wzrostu liczby mieszkańców wsi, zwłaszcza południowej części województwa. Kontynuacja tych tendencji spowodowała wzrost odsetka udziału ludności wiejskiej w zaludnieniu województwa – z poziomu 19,1% w 1988 r. do 22,7% w 2014 r., a w 2020 r. będzie to 23,2%.

O ile w przeszłości obszary wiejskie wykazywały stały odpływ migracyjny, zwłaszcza młodej ludności poszukującej pracy w miastach, o tyle od lat 90. XX w. tendencja ta zaczęła się odwracać. Osłabienie rynku pracy, a w niektórych miastach wręcz jego upadek, spowodowały wyraźne zmniejszenie napływu migracyjnego. Brak pracy zmuszał młodych ludzi do poszukiwania jej w innych aglomeracjach kraju bądź, coraz częściej, za granicą. Jednocześnie mieszkańcy miast, którym się powiodło, przenosili się do domów jednorodzinnych poza granicami miast. W wyniku tego w latach 1999-2014 miasta utraciły łącznie 187,5 tys. mieszkańców, szczególnie w pierwszym badanym okresie lat 1999-2006 (100,8 tys. mieszkańców) (tab. 3.4). Stabilizowanie się rynku pracy powoduje stopniowe zmniejszanie się tej straty. Natomiast obszary wiejskie w coraz większym stopniu zyskują nowych mieszkańców – w latach 1999-2014 przybyło łącznie 53,4 tys. osób, z czego najwięcej (31,8 tys. osób) w okresie 2007-2014. Jednak nie należy zapominać, że 134,1 tys. ludności odpłynęło poza granice województwa śląskiego, na co składa się emigracja krajowa i zagraniczna.

Tabela 3.4

Saldo migracji obszarów wiejskich województwa śląskiego w latach 1999-2014

Wyszczególnienie	1999-2006	2007-2014	1999-2014	1999-2006	2007-2014	1999-2014
	zameldowania ogółem w tys. osób			wymeldowania ogółem w tys. osób		
ŚLĄSKIE	357,8	368,0	725,8	437,0	422,8	859,8
Miasta razem	256,0	255,1	511,1	356,8	341,8	698,6
Wieś razem	101,8	112,9	214,7	80,3	81,0	161,3
	saldo migracji w tys. osób			saldo migracji na 1000 ludności ^{a)}		
ŚLĄSKIE	-79,2	-54,9	-134,1	-2,10	-1,48	-1,79
Miasta razem	-100,8	-86,7	-187,5	-3,38	-3,01	-3,20
Wieś razem	21,6	31,8	53,4	2,71	3,88	3,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

a) suma salda migracji z poszczególnych lat podzielona przez liczbę lat a następnie średnią liczbę ludności w badanym okresie.

W latach 1999-2014 najwięcej migrantów zyskały powiat bielski (saldo migracji +13,3 tys. osób), cieszyński (+7,3 tys. osób), częstochowski (+6,1 tys. osób, ale głównie na zapleczu Częstochowy), będziński (+4,0 tys. osób). Atrakcyjność owych powiatów wynika zarówno ze sprzyjających warunków środowiska fizyczno-geograficznego, jak i wieloletnich tradycji wypoczynku i rekreacji przeradzających się w wielu miejscowościach w osadnictwo całoroczne bądź weekendowe. Należy pamiętać, że w obrębie powiatów istnieje duże zróżnicowanie salda migracji. Widać to zwłaszcza na przykładzie powiatu częstochowskiego, gdzie gminy położone w otoczeniu Częstochowy wykazują znaczny poziom napływu migracyjnego, a peryferyjnie położone gminy, zwłaszcza wschodniej części tego powiatu, borykają się z odpływem migracyjnym (rys. 3.1). Rysunek 3.1 przedstawia średni poziom salda migracji dla wielolecia 1999-2014 (suma salda migracji z poszczególnych lat podzielona przez liczbę lat w badanym okresie oraz przez średnią liczbę ludności w tym okresie), a zatem ilustruje trwałą tendencję migracji.

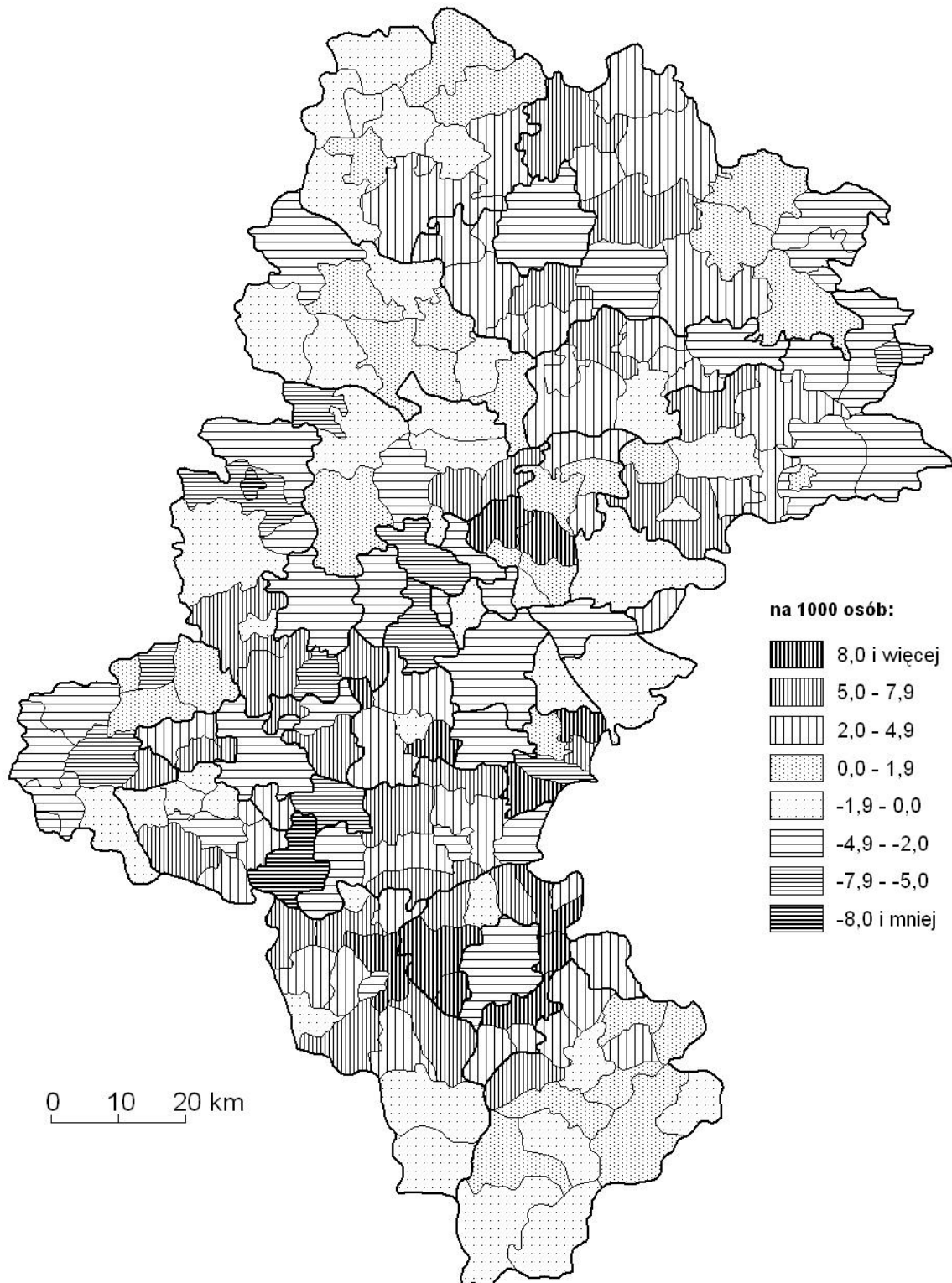
Szczególnie wyraźny jest napływ migrantów do gmin otaczających Bielsko-Białą. Wysokie saldo migracji mają gminy Jaworze 11,6‰, Wilkowice 9,8‰, Wilamowice 9,1‰, Jasienica 8,9‰, Kozy 8,1‰. Budowa w latach powojennych tzw. Wiślanki, czyli drogi łączącej miasta konurbacji katowickiej z miejscowościami Beskidu Śląskiego, oraz modernizacja trasy Katowice-Tychy-Bielsko-Biała, umożliwiły szybki rozwój także wielu innych gmin wiejskich na południu województwa. Atrakcyjne dla migrantów są gminy Skoczów 8,3‰, Brenna 7,3‰, Strumień 7,2‰, Goleszów 7,0‰. Dynamicznie proces suburbanizacji postępuje wokół Tychów, gdzie wysokie saldo migracji notowały gminy wiejskie Wyry (14,3‰, a w okresie 2007-2014 nawet 17,8‰) i Bojszowy (10,3‰). Mieszkańcy miast konurbacji katowickiej przenoszą się chętnie także na obszary wiejskie północnego (gminy Świerklaniec 6,6‰, Ożarówce 6,3‰) i północno-wschodniego (gminy Psary 9,9‰, Bobrowniki 8,1‰, Łazy 7,7‰) obrzeża konurbacji. Jest to korzystne dla tych gmin, gdyż wiele z nich, wykazując dodatnie saldo migracji,

cechuje się jednocześnie znacznym ubytkiem naturalnym (np. gmina Łazy). Obszary wiejskie, zyskując mieszkańców, tym samym zyskują podatników, dlatego wiele gmin wiejskich prowadzi aktywną politykę pozyskiwania imigrantów z miast, np. Ornontowice (8,0‰), Psary. Dość znaczny wzrost zaludnienia dzięki napływowi migracyjnemu obserwujemy na zapleczu konurbacji rybnickiej (gminy Jejkowice 6,9‰, Gaszowice 5,9‰ i Gorzyce 5,9‰) oraz na zapleczu Częstochowy (gminy Poraj i Mykanów 6,1‰).

Napływ migrantów z miast stanowił w latach 1999-2014 ponad 90% ogólnego napływu migrantów na teren gmin wiejskich, zwłaszcza położonych na zapleczu miast konurbacji katowickiej: Wyry (93,8%), Świerklaniec (92,0%), Czerwionka-Leszczyny (91,1%), Łazy (91,0%), Chełm Śląski (90,5%), Psary (89,9%), Bobrowniki (89,5%), Gierałtówice (88,1%), Zbrośławice (87,2%), Bojszowy (80,6%). Są to jednocześnie gminy o wysokim saldzie migracji (poza Zbrośławicami). Dominacja napływu z miast (ponad 80% napływu migracyjnego) zaznacza się także w gminach położonych na zapleczu Bielska-Białej (Jaworze, Kozy, Wilkowice, Pilchowice) oraz konurbacji rybnickiej (Jejkowice, Gaszowice), a charakteryzujących się wysokim saldem migracji.

Natomiast niewielka przewaga napływu ze wsi zaznacza się w gminach południowych krańców województwa: Węgierska Górka (51,1%), Radziechowy-Wieprz (51,5%), Milówka (49,8%), a także peryferii północnych (Popów 49,8%, Panki 52,9%) i północno-wschodnich (Żarnowiec 54,1%). Większość z nich charakteryzuje się niewielkim dodatnim saldem migracji. Jedynie Żarnowiec i Węgierska Górka mają ujemne saldo migracji.

Jednak nie na wszystkich obszarach wiejskich bilans migracyjny był korzystny. Gminy wiejskie położone peryferyjnie traciły i wciąż tracą ludność na rzecz bardziej atrakcyjnych obszarów. W latach 1999-2014 cechowały się one ujemnym saldem migracji, przy czym ubytek migracyjny był duży. Są to zwłaszcza gminy zachodnich rubieży województwa: Ciasna -3,8‰, Krupski Młyn -5,3‰, Toszek -6,9‰, Pietrowice Wielkie -3,2‰, oraz gminy położone w północno-wschodniej części województwa: Koniecpol -3,7‰, Pilica -3,4‰, Szczekociny -2,9‰, Irządze -2,8‰, Żarnowiec -2,6‰. Co ciekawe, ujemnym saldem migracji charakteryzują się również gminy górnicze Miedźna oraz Pawłowice (-3,2‰) ze względu na schyłkowość tego rodzaju działalności. Zarysowane kierunki przemieszczeń migracyjnych w powiązaniu z osłabianiem dynamiki demograficznej na obszarach zurbanizowanych oraz starych demograficznie powoduje wzrost dysproporcji w rozmieszczeniu ludności na obszarach wiejskich województwa śląskiego.

Rys. 3.1. Saldo migracji w miastach i gminach województwa śląskiego w latach 1999-2014 (na 1000 mieszkańców)

Fig. 3.1. Migration balance in cities and municipalities of Silesian voivodeship in 1999-2014 (per 1000 inhabitants)

Źródło: opracowanie własne.

3.5. Struktury demograficzne

Selektywność migracji, przejawiająca się dominującym udziałem młodej ludności, powodowała stopniowy spadek udziału ludności młodej, a wzrost udziału ludności starej na obszarach emigracyjnych. Z kolei napływ młodej ludności ze wsi odmładzał miasta, mimo większego zaawansowania w nich przemian społecznych wpływających na obniżanie rozrodczości. Jeszcze w 1999 r. najwyższy poziom starości demograficznej, mierzony udziałem ludności starej (tj. w wieku 60 i więcej lat) w ogólnej liczbie ludności, występował na wsi. Udział ten wynosił 17,3% i wskazywał na zaawansowany stan starości demograficznej. W miastach udział ludności starej wynosił wówczas 15,8%. Zahamowanie odpływu ludności ze wsi do miast i pojawienie się odwróconego kierunku migracji spowolniły proces starzenia się obszarów wiejskich, radykalnie przyspieszając go w miastach (tab. 3.5). Na obszarach wiejskich województwa śląskiego wskaźnik starości wzrósł do 20,7%, co oznacza wysoki stan starości, jednak w miastach sięgnął on 24,1%, a w niektórych z nich przekroczył 25,0%, co oznacza bardzo wysoki stan starości demograficznej (Rosset 1962).

Tabela 3.5

Udział wybranych grup wiekowych w strukturze wieku ludności obszarów wiejskich na tle województwa śląskiego

Wyszczególnienie	Lata	Ludność ogółem	w tym w wieku:			
			0-19		60 i w.	
			w tys. osób		w %	
ŚLĄSKIE	1999	4 776,9	1 283,6	770,8	26,9	16,1
	2007	4 654,1	967,0	870,5	20,8	18,7
	2014	4 585,9	864,7	1 070,5	18,9	23,4
Miasta razem	1999	3 786,9	993,4	599,1	26,2	15,8
	2007	3 647,2	731,1	688,0	20,0	18,9
	2014	3 542,9	644,2	855,0	18,2	24,1
Wieś razem	1999	990,0	290,2	171,7	29,3	17,3
	2007	1 006,9	235,9	182,5	23,4	18,1
	2014	1 043,0	220,5	215,5	21,1	20,7

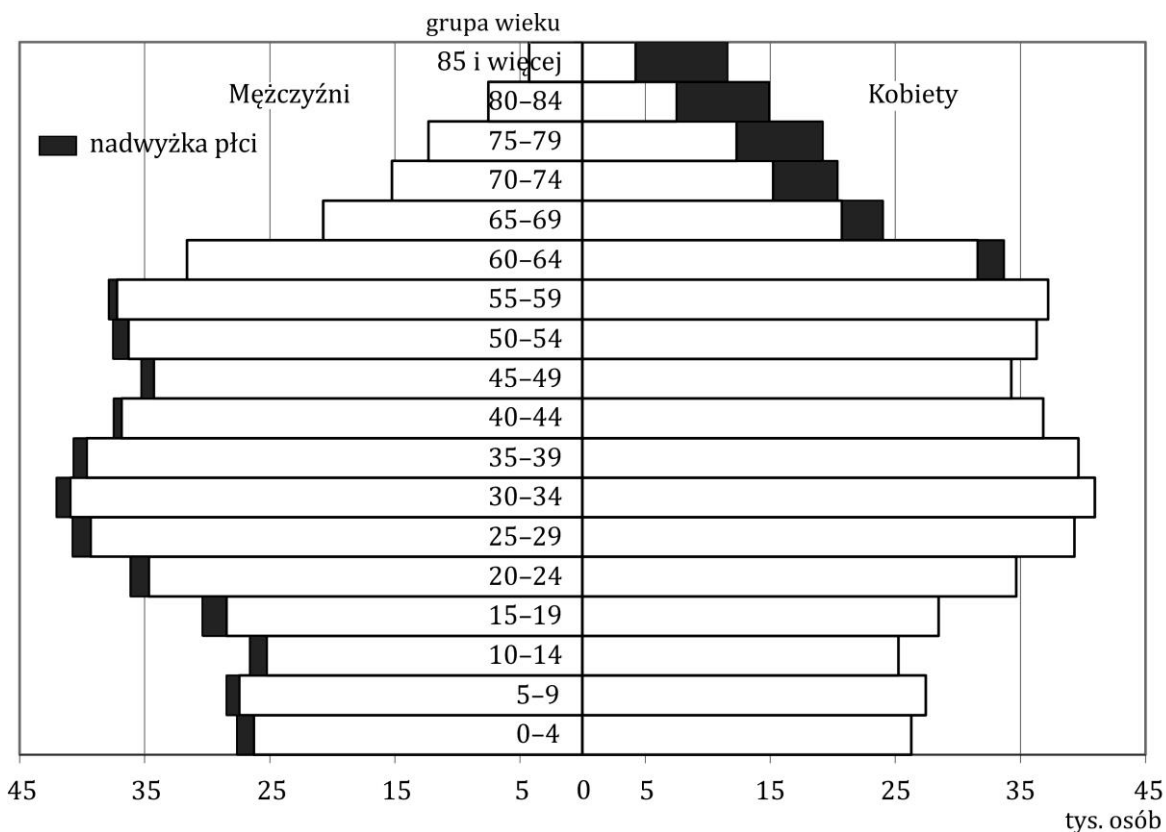
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Najmłodsze demograficznie obszary wiejskie to typowo imigracyjne gminy, które w poprzednich latach przyciągały zwłaszcza młodych mężczyzn do pracy w górnictwie. Najmniejszy udział ludności w wieku 60 i więcej lat, wskazujący dopiero na przedpole starzenia się, występuje w gminie Miedźna (11,9%). Początkowy stan starości reprezentują także gminy górnicze Pawłowice (14,5% ludności starej) i Suszec (14,6%). Gminy dopiero wkraczające w zaawansowany stan starości to obszary o utrzymującym się tradycyjalizmie norm społecznych, ze stosunkowo wczesnym i powszechnym zawieraniem związków małżeńskich oraz modelem rodziny z więcej niż jednym dzieckiem. Nieduży udział ludności w wieku 60 i więcej lat wykazują zarówno gminy południowej części województwa, zwłaszcza górskie i podgórskie:

Istebna 15,9%, Hażlach 17,3%, jak i gminy położone na zapleczu większych miast: Pszczyna 16,8%, Jejkowice 16,9%, Bojszowy 17,3%, Ornontowice 17,9%, charakteryzujące się nie tylko tradycjonalizmem norm społecznych, lecz także napływem ludności z miast.

Pod względem struktur demograficznych wyraźny jest podział obszarów wiejskich na młodszą część południową województwa oraz bardzo starą demograficznie część północną (Sitek i in. 2013). Bardzo duży udział ludności w wieku 60 i więcej lat wykazują od lat emigracyjne gminy północno-wschodniej części województwa: Dąbrowa Zielona 27,2%, Szczekociny 27,1%, Irządze 26,2%, Ogrodzieniec 26,0%, Koniecpol 25,4% czy Lelów 25,4%. Bardzo wysoki stan starości występuje także w gminach, które obecnie podlegają procesowi suburbanizacji i charakteryzują się napływem migracyjnym ludności, zwłaszcza w okresie 2007-2014: Bobrowniki 26,3%, Poraj 26,1%, Psary 25,6% czy Łazy 25,3%.

Na tym tle niepokojący jest spadek udziału dzieci i młodzieży, postępujący szczególnie szybko w miastach (tab. 3.5). Na obszarach wiejskich spadek ten był wyraźnie wolniejszy, jednak i tak musi on niepokoić. Jego przyczyną jest nie tylko echo niżu demograficznego, lecz przede wszystkim nasilanie się przemian społecznych wpływających na spadek rozrodczości, które omówiono wcześniej. Przemiany te, wraz z nasilającą się emigracją zagraniczną młodej ludności, wywołują sprzężenie zwrotne w postaci postępującego starzenia się ludności, co z kolei wpływa na zmniejszenie możliwości reprodukcyjnych społeczeństwa. Zaprezentowana piramida płci i wieku ludności przedstawia falowanie wyżów (grupy wieku 50-64 lata, 25-39 lat oraz 0-9 lat) i niżów demograficznych (grupy wieku 70-79 lat, 40-49 lat oraz 10-24 lata) (rys. 3.2). Rozmiary wyżów demograficznych zostały częściowo zatarte przez migracje młodej ludności.

Rys. 3.2. Piramida płci i wieku ludności wiejskiej województwa śląskiego w 2014 r.

Fig. 3.2. Sex and age pyramid of rural population in Silesian voivodship in 2014

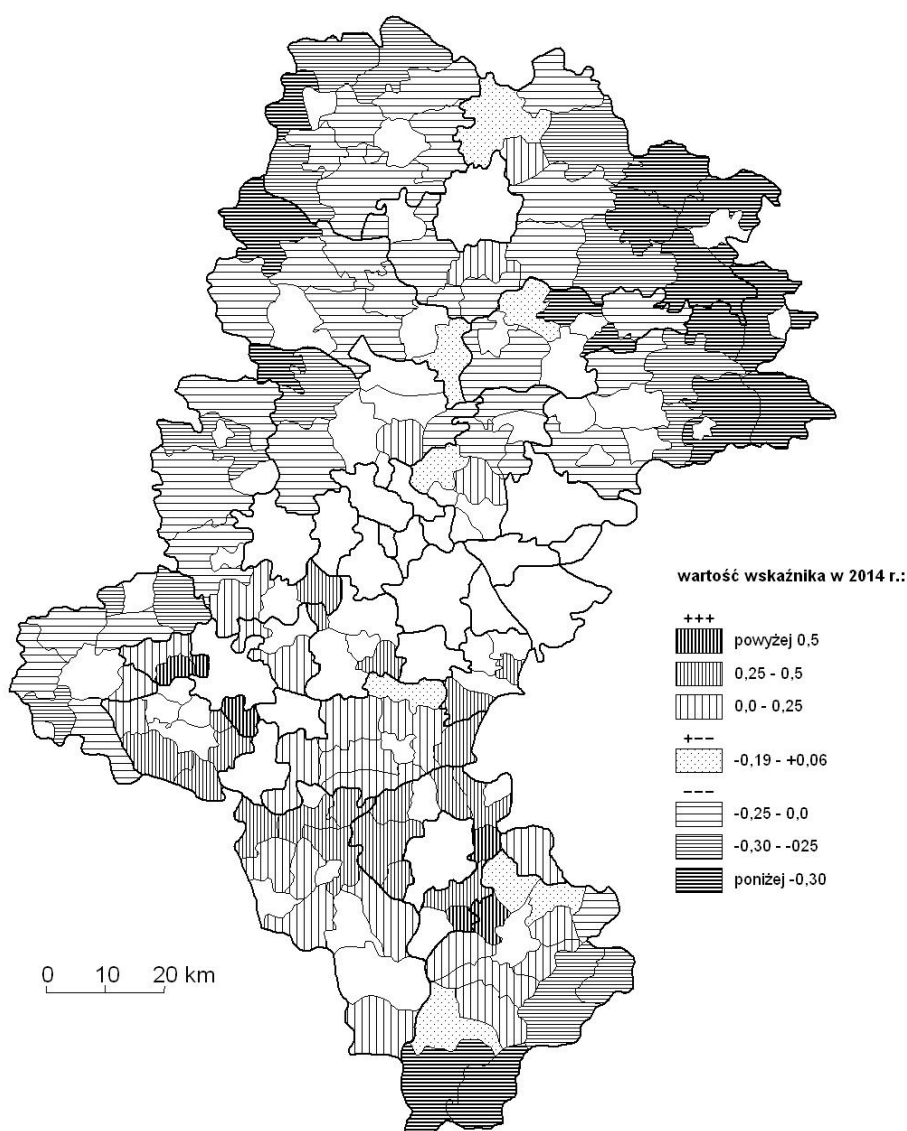
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Niepokojąco jest porównanie rozmiarów grupy wieku 25-39 lat, tj. wyżu z przełomu lat 70. i 80. XX w., z liczbą ich dzieci (grupa 0-9 lat). Zastępowalność pokoleń wskazuje na reprodukcję mocno zawężoną, gdyż pokolenie dzieci jest znacznie mniej liczne od pokolenia rodziców – w stosunku 0,6 : 1. Niestety podstawa piramidy wykazuje tendencję do dalszego zwężania się, gdyż w wiek rozrodczy wkracza teraz pokolenie najgłębszego niżu demograficznego z lat 90. XX wieku.

3.6. Typologia demograficzna obszarów wiejskich województwa śląskiego

Jak podkreśla J. Bański (2014), współczesne typologie obszarów wiejskich – w zależności od podejścia metodologicznego – dadzą się zasadniczo podzielić na trzy kategorie, tj. lokalizacyjne, strukturalne i kombinacyjne. Te pierwsze odwołują się do koncepcji kontinuum miejsko-wiejskiego, ilustrując skalę zarówno zróżnicowań, jak i powiązań obszarów wiejskich z miastami. Te drugie ilustrują wielofunkcyjność działalności gospodarczej gmin na podstawie dominujących funkcji gospodarczych. Z uwagi na możliwość wyboru wielu różnych cech diagnostycznych konieczna jest określona weryfikacja uzyskanego obrazu typologicznego. Z kolei trzecie z podejść

metodologicznych ma charakter mieszany, często wzajemnie się uzupełniający. Niezależnie od wymienionych tutaj trzech wariantów obiektem zainteresowań badaczy może być nie tylko ludność czy gospodarka (Sojka 2009, Stanny 2012b). Badaniom może podlegać także infrastruktura techniczna bądź społeczna. W tym ostatnim przypadku interesująco przedstawia się praca M. Hyski (2008), który opierając się na procedurze analizy skupień, wyodrębnił sześć grup gmin województwa śląskiego wykazujących różny stopień wyposażenia infrastrukturalnego. Najniższym poziomem pod tym względem cechują się gminy górskie południowej części regionu (powiat żywiecki) oraz gminy części północnej (powiaty częstochowski i zawierciański). Pozostałe gminy są bardziej równomiernie wyposażone w infrastrukturę.

Rys. 3.3. Klasyfikacja demograficzna obszarów wiejskich województwa śląskiego w 2014 r. (wskaźnik syntetyczny J. Perkala i jego zmiany w latach 1999-2014 metodą tabeli znaków)

Fig. 3.3. The demographic classification of rural areas in the Silesian Voivodeship in 2014 (Synthetic index by J. Perkal and its changes in the years 1999-2014)

Źródło: opracowanie własne.

W niniejszym opracowaniu zastosowano metodę J. Perkala (1953) do wyznaczenia wskaźnika syntetycznego skonstruowanego na podstawie pięciu mierników cząstkowych: gęstość zaludnienia, przyrost naturalny na 1000 mieszkańców, saldo migracji na 1000 mieszkańców, procentowy udział ludności w wieku 0-19 lat w ogólnej liczbie ludności oraz udział ludności w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności. Ten ostatni miernik ma charakter destymulacyjny. Badanie przeprowadzono dla poszczególnych gmin wiejskich województwa śląskiego w trzech przekrojach czasu: 1999, 2017 i 2014 r. Następnie określono zmienność w czasie obliczonych wskaźników syntetycznych za pomocą metody tabeli znaków (rys. 3.3).

Najwyższy poziom wskaźnika syntetycznego, przekraczający w 2014 r. 0,505, a w każdym z badanych przekrojów czasu kształtujący się powyżej 0,439, osiągnęły gminy wiejskie z zaplecza Bielska-Białej (Buczkowice, Kozy, Łodygowice) oraz z konurbacji rybnickiej (Świerklany, Jejkowice, Gaszowice). Najbardziej korzystna sytuacja demograficzna przejawia się wzrostem zaludnienia dzięki obu składowym (przyrostowi naturalnemu i napływowi migracyjnemu), co z kolei wpływa na słabe zaawansowanie procesów starzenia ludności.

Korzystną sytuacją demograficzną charakteryzowały się także pozostałe gminy tych obszarów – wokół Bielska: Wilkowice, Bestwina, Wilamowice, Czechowice-Dziedzice, Jaworze, Jasienica; wokół Tychów: Bojszowy, Wiry, a także gminy położone na południe od Zabrze i Gliwic (Ornontowice, Gierałtowice) oraz w konurbacji rybnickiej – Markłowice. W 2014 r. wskaźnik syntetyczny na tych obszarach oscylował od 0,358 do 0,464. Spośród 118 gmin województwa śląskiego aż 52 gminy (w tym wszystkie wyżej wymienione) charakteryzowały się wskaźnikiem syntetycznym powyżej średniej dla obszarów wiejskich we wszystkich badanych przekrojach czasu (trzy plusy w tabeli znaków) – (rys. 3.3).

Zmienną liczbę plusów i minusów posiadało 8 gmin, co oznacza, że w poszczególnych przekrojach czasu wskaźnik syntetyczny przekraczał średnią dla obszarów wiejskich województwa śląskiego lub spadał nieco poniżej tej średniej. W 5 gminach (Czernichów, Łękawica, Milówka, Woźniki i Poraj) wskaźnik syntetyczny był wyższy od średniej dla wsi woj. śląskiego tylko w 1999 r., a w pozostałych przekrojach czasu kształtował się poniżej owej średniej (plus i dwa minusy w tabeli znaków). Gmina Kobiór nieco dłużej utrzymywała wskaźniki demograficzne powyżej średniej dla obszarów wiejskich województwa (dwa plusy i jeden minus w tabeli znaków). Z kolei poprawę wskaźnika syntetycznego zanotowały Bobrowniki (dwa minusy i jeden plus). Zmienną sytuację wykazał Mykanów, oscylujący wokół średniej dla obszarów wiejskich (minus, plus, minus).

Natomiast obszary wymywania potencjału demograficznego stanowiły gminy wiejskie północno-wschodnich peryferii województwa, gdzie wielkość wskaźnika syntetycznego kształtowała się znacznie poniżej średniej dla obszarów wiejskich województwa w całym badanym okresie. W 2014 r. wynosiła ona w gminach: Irządze -0,640, Koniecpol -0,485, Lelów -0,463, Dąbrowa Zielona -0,449, Pilica -0,438, Szczekociny -0,424. Niskie wartości wskaźnika występowały także wzdłuż zachodnich

granic województwa (Krupski Młyn -0,362) czy na jego krańcach południowych (Ujszoły -0,398). Wieloletni odpływ młodej ludności nasilał procesy starzenia i społeczeństwa te nie są w stanie reprodukować się biologicznie (ubytek naturalny). Nie są też atrakcyjne ani dla migrantów, ani dla przedsiębiorców.

3.7. Wnioski

Przedstawione rozważania wskazują na pogłębiające się różnice przestrzenne dotyczące zmian zaludnienia i jego struktury na obszarach wiejskich województwa śląskiego. Szczególnie duże dysproporcje występują pomiędzy silnie zurbanizowanymi obszarami wiejskimi, położonymi w sąsiedztwie dużych miast, czy wręcz znajdującymi się w obrębie złożonych układów osadniczych, a peryferyjnie położonymi gminami północno-wschodniej i zachodniej części województwa. Pojawia się zatem pytanie: czy dysproporcje te można traktować jako naturalny proces społeczny i przestrzenny? Wydaje się, że należy jednak zapobiegać tym niekorzystnym tendencjom przez np. aktywizację obszarów peryferyjnych lub chociaż ich lepsze skomunikowanie z centrami przemysłowo-usługowymi.

Obszary wiejskie południowej części województwa śląskiego oraz położone na zapleczu miast przeobrażają się pod wpływem rozwoju społeczno-gospodarczego i cywilizacyjnego, a warunki życia na wsi nawiązują do miejskich wygod. Proces ten jest dodatkowo przyspieszany przez pojawiających się nowych mieszkańców wsi napływających z miast. Z jednej strony wydaje się, że owe przeobrażenia wsi sugerują traktowanie osadnictwa wiejskiego w kontekście kontinuum miejsko-wiejskiego, z drugiej jednak strony część obszarów wiejskich pozostaje na uboczu tych przemian, a dodatkowo pozbawiana jest inicjatorów postępu, czyli młodzieży odpływającej do miast lub za granicę. Stanowi to duże wyzwanie dla władz lokalnych, które w kreowaniu rozwoju lokalnego powinny mieć wsparcie władz wojewódzkich.

Bibliografia

1. Bański J.: Współczesne typologie obszarów wiejskich w Polsce – przegląd podejść metodologicznych, *Przegląd Geograficzny*, t. 86, z. 4, Warszawa 2014, s. 441-470.
2. Eberhardt P.: Regiony wyludniające się w Polsce, *Prace Geograficzne IGiPZ PAN*, nr 148, Warszawa 1989.
3. Hyski M.: Typologia obszarów wiejskich województwa śląskiego pod względem wyposażenia infrastrukturalnego, *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*,

- nr 2/2008, PAN Oddz. w Krakowie, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi, Kraków 2008, s. 115-127.
4. Kłosowski F., Runge J.: Migracje ludności w miastach województwa śląskiego w latach 1977-2006, [w:] W. Świątkiewicz (red.), *Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria nowa. T. 1*, Instytut Socjologii UŚ, Katowice 2010, s. 83-92.
 5. Kotus J.: *Spoleczne dylematy w przestrzeni miejskiej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2005.
 6. Kruszka K.: *Dojazdy do pracy w Polsce. Terytorialna identyfikacja przepływów ludności związanych z zatrudnieniem w 2006 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań 2010.
 7. Krzysztofik R., Kantor-Pietraga I., Runge A., Spórna T.: Is the suburbanisation stage always important in the transformation of large urban agglomerations? The case of the Katowice conurbation, *Geographia Polonica*, vol. 90, Issue 2, Warszawa 2017, s. 1-15.
 8. Kurek S., Gałka J., Wójtowicz M.: *Wpływ urbanizacji na przemiany wybranych struktur demograficznych i powiązań funkcjonalno-przestrzennych w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*. Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2014.
 9. Lisowski A.: Janusowe oblicze suburbanizacji, [w:] I. Jażdżewska (red.): *Współczesne procesy urbanizacji i ich skutki*, XVIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2005, s. 91-100.
 10. Pawlak H.: *Procesy suburbanizacji: rozwój czy regres terenów podmiejskich?*, [w:] Zborowski A. (red.): *Człowiek – Społeczeństwo – Przestrzeń*, t. II, Myczkowce, Kraków 2012, s. 107-118.
 11. Perkal J.: O wskaźnikach antropologicznych, *Przegląd Antropologiczny*, t. 19, 1953.
 12. Potrykowska A.: *Przestrzenne zróżnicowanie sytuacji demograficznej w Polsce. Tendencje i perspektywy*, *Przegląd Geograficzny*, t. 79, z. 3-4, Warszawa 2007, s. 483-511.
 13. Rosset E.: *Perspektywy demograficzne Polski*, PWE, Warszawa 1962.
 14. Runge A.: *Procesy i struktury ludnościowe w województwie śląskim*, [w:] J. Runge, I. Żurek (red.): *Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988-2008*, Urząd Statystyczny, Katowice 2010, s. 33-82.
 15. Runge A.: *Medium size towns within the structure of socio-economic links in Katowice conurbation*, [in:] *Small and medium towns. Attractiveness at the Beginning of the 21st century*, Presses universitaires Blaise Pascal, collection CERAMAC, Clermont-Ferrand 2014, p. 115-132.
 16. Runge J.: *Dojazdy do pracy w przestrzennej strukturze powiązań miast województwa katowickiego*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego*, nr 1198, Katowice 1991.
 17. Sitek S., Runge J., Kłosowski F., Runge A., Petryszyn J., Pytel S., Kurpanik M., Spórna T., Zuzńska-Żyśko E.: *Spoleczno-gospodarcze oraz przestrzenne*

- kierunki zmian regionalnego oraz lokalnych rynków pracy województwa śląskiego – SGP WSL, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec 2013.
18. Sojka E.: Analiza taksonomiczna powiatów województwa śląskiego z uwzględnieniem rozwoju demograficznego i gospodarczego, [w:] K. Jajuga, M. Walesiak (red.): Taksonomia 16. Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 47, Katowice 2009, s. 477-484.
 19. Stanny M.: Dynamika zmian demograficznych ludności wiejskiej i jej zasobów pracy, Polityka Społeczna nr 7, Warszawa 2012a, s. 1-7.
 20. Stanny M.: Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce – pomiar zjawiska złożonego, [w:] A. Rosner (red.): Rozwój wsi i rolnictwa w Polsce. Aspekty przestrzenne i regionalne, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2012b.

ZRÓŻNICOWANIE DEMOGRAFICZNE OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Streszczenie

Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na podstawowe tendencje zmian demograficznych obszarów wiejskich oraz ich przestrzenne zróżnicowanie. Z jednej strony obszary położone peryferyjnie w obrębie województwa podlegają procesom depopulacji i starzenia demograficznego, z drugiej zaś obszary usytuowane w sąsiedztwie miast i złożonych układów osadniczych notują napływ migracyjny ludności. Zmiany te oddziałują na przestrzeń obszarów wiejskich, dywersyfikując kierunki i dynamikę przeobrażeń gmin wiejskich. Specyfika zróżnicowań demograficznych rzutuje na możliwości bieżącej i perspektywicznej polityki lokalnej.

DEMOGRAPHIC DIVERSITY OF RURAL AREAS IN THE SILESIA VOIVODESHIP

Abstract

The aim of the study is to draw attention to the basic trends of demographic changes in rural areas and their spatial diversity. On the one hand, the areas located peripherally within the voivodeship area are subject to the processes of depopulation and demographic ageing, on the other hand, the areas located in the vicinity of towns and complex settlement systems receive an influx of population migration. The changes affect regions of rural areas, diversifying trends and dynamics of transformation of the rural communities. The types of demographic diversity influence possibilities of the current and the future local policies.